

УДК 316.6

DOI <https://doi.org/10.33120/popp-Vol16-Year2024-166>

Климчук Розаліна Благовіста Сергіївна

доктор філософії із психології (аспірантка),
відділ психології малих груп та міжгрупових відносин,
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,
VHS-Bildungswerk GmbH,
м. Ашерслебен, Німеччина

<https://orcid.org/0009-0000-4742-2102>

blahovista@gmail.com

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ У НІМЕЧЧИНІ: ВИКЛИКИ І ПЕРЕШКОДИ НА ШЛЯХУ САМОЗБЕРЕЖЕННЯ

Актуальність. Повномасштабна російська військова агресія змусила мільйони українців шукати притулку за кордоном, а серед країн ЄС за кількістю українських мігрантів лідирує Німеччина. Перебуваючи в сторонньому культурному середовищі, національна ідентичність українців зазнає змін як унаслідок свідомого переосмислення, так і несвідомих процесів.

Метою статті є визначення викликів і перешкод, яких зазнають українські мігранти на шляху збереження своєї національної ідентичності.

Методологія і наукові підходи. Стаття є оглядовою і ґрунтується на теоретичному моделюванні та узагальненні практичного досвіду роботи з мігрантами.

Результати. Описано низку чинників, що визначають напрям змін національної ідентичності українських мігрантів протягом періоду їхнього перебування в Німеччині, таких як значення умов виїзду, культурний шок, родинні зв'язки та соціальне залучення, міфи і дезінформація. Визначено стратегії поведінки в міжкультурних відносинах: інтеграція, сегрегація/сепарація, асиміляція та маргіналізація. Окреслено виклики і труднощі на різних рівнях їхнього прояву: особистісний, міжгруповий, структурно обумовлений, надгруповий – та запропоновано можливі шляхи їх подолання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Збереження національної ідентичності українських мігрантів у Німеччині – один із пріоритетних напрямів допомоги біженцям. Збереження, підтримання та розвиток національної ідентичності українських мігрантів є важливими умовами просвітництва світу щодо автентичної історії України та розвінчування російських міфів. Складні і багаторівневі стосунки мігрантів із суспільством, яке їх приймає, а також зміни їхньої національної ідентичності внаслідок цієї взаємодії вимагають подальших досліджень та розроблення практичних рекомендацій для психологів-практиків і керівників українських організацій за кордоном.

Ключові слова: національна ідентичність; міграція; акультурація; культурний шок; міжкультурні відносини.

Rozalina Blahovista S. Klymchuk

Ph.D. Student in Psychology at the Department of Small Group and Intergroup Psychology,

Institute of Social and Political Psychology of the NAES of Ukraine,

VHS-Bildungswerk GmbH,

Aschersleben, Germany

<https://orcid.org/0009-0000-4742-2102>

blahovista@gmail.com

**NATIONAL IDENTITY OF UKRAINIAN MIGRANTS IN GERMANY:
CHALLENGES AND OBSTACLES TO PRESERVING THE SELF**

Relevance. Russia's full-scale military aggression has forced millions of Ukrainians to seek refuge abroad with Germany leading the EU in the number of Ukrainian migrants. Being in a foreign cultural environment, the national identity of Ukrainians is undergoing changes, both as a result of conscious rethinking and unconscious processes.

The purpose of the article is to identify the challenges and obstacles faced by Ukrainian migrants in preserving their national identity.

Methodology and scientific approaches. The article is a review, based on theoretical modeling and generalization of practical experience in working with migrants.

The results of the study are as follows. A number of factors that determine the direction of changes in the national identity of Ukrainian migrants during their stay in Germany were described, including the importance of the conditions of departure, culture shock, family ties and social involvement, myths and misinformation. The strategies of behavior in intercultural relations were identified as follows: integration, segregation/separation, assimilation, and marginalization. The challenges and difficulties were delineated at various levels of their manifestation, including personal, intergroup, structural-caused, and supragroup. Additionally, potential solutions to overcome these challenges were proposed.

Practical significance, conclusions and perspectives. Preserving the national identity of Ukrainian migrants in Germany is one of the priority areas of refugee assistance. Preserving, maintaining, and developing the national identity of Ukrainian migrants are important conditions for educating the world about the authentic history of Ukraine and debunking Russian myths. The complex and multilevel relations between migrants and the host society, as well as changes in their national identity as a result of this interaction, require further research and the development of practical recommendations for practicing psychologists and leaders of Ukrainian organizations abroad.

Keywords: national identity; migration; acculturation; culture shock; intercultural relations.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. За даними Центрального реєстру іноземців (Mediendienst Integration, 2021), від початку повномасштабного військового вторгнення Росії в Україну близько 1,15 мільйонів українців знайшли притулок у Німеччині. Довготривале перебування в іншій країні, особливо за умов біженства, може істотно вплив на розвиток і зміни національної ідентичності мігрантів. Національна ідентичність як почуття належності до певної нації відіграє вирішальну роль у підтриманні історичної та культурної спадщини, збереженні мови і традицій, а також забезпеченні певного рівня самосвідомості нації. Крім цього, особливостями національної ідентичності можна пояснити інтерпретацію індивідом та спільнотою конкретних історичних подій, фактів і сьогодення загалом. Власне, 24 лютого 2022 року ми і світ стали свідками прояву збережувальної функції національної ідентичності українців: наша нація розвіяла поширену в Росії ілюзію щодо очікування українцями “звільнення” і, після першого шоку від початку повномасштабної війни, згуртувалася й дала відсіч ворогові на полі бою фізичному та інформаційному.

Мета статті полягає у визначенні викликів і перешкод, яких зазнають українські мігранти на шляху збереження своєї національної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виокремлення нерозв'язаних частин загальної проблеми. У світі сучасних подій українське суспільство все чіткіше починає усвідомлювати важливість національної ідентичності. І хоча проблемі збереження національної ідентичності мігрантів дослідники приділяють, на нашу думку, наразі недостатньо уваги, національна ідентичність та шляхи її формування і збереження стають предметом усе більшої кількості досліджень.

Так, П. Горностай наголошує, що зникнення національної ідентичності та руйнація колективної пам'яті призводять до загибелі групи, навіть якщо її члени залишаються живими. Він окреслює такі шляхи збереження національної ідентичності: 1) захист, зміцнення та поширення української мови серед українців; 2) розширення території української ідентичності (повернення первісного значення поняття “Русь” на українські терени і його розмежування з поняттям “московія”); 3) зміцнення історичної пам'яті, відвоювання історичної ідентичності шляхом руйнування російських міфів про “один народ”, “возз'єднання” тощо і формування власної міфології; 4) деколонізація культури (Горностай, & Чорна, 2022, с. 15–16). Крім того, дослідник говорить про значення колективних травм для національної ідентичності, оскільки суспільство напрацьовує певні форми типового реагування на травму, які

закріплюються в національній ідентичності (Горностаї, 2023).

Схожих висновків дійшла і С. Бойко (2022), яка зазначає, що формування національної і національно-культурної ідентичностей в умовах російсько-української війни передбачає: 1) розширення сфери спілкування українською мовою; 2) забезпечення доступу до достовірної інформації та розвиток критичного мислення; 3) формування національної свідомості і самосвідомості; 4) виховання національної гідності і протистояння проявам національної меншовартості; 5) реалізація ефективних реформ; 6) подолання ксенофобії і нетерпимості; 7) забезпечення політичної рівності громадян України за чинним законодавством, звернення уваги на спільність громадянської культури та ідеології; 8) виховання молоді на основі національних цінностей (Бойко, 2022, с. 20).

Говорячи про збереження етнічної ідентичності української діаспори в Бразилії, І. Підкурова (2021) зауважує, що в питанні збереження ідентичності українських мігрантів важливу роль відіграють різні сфери діяльності. *Церква* надає духовну підтримку і духовні настанови; *школа* забезпечує освіту й виховання нових поколінь, сприяючи збереженню культурної спадщини; *громадсько-політичні і культурні об'єднання* допомагають мігрантам адаптуватися в іноетнічному середовищі та водночас просують і культивують їхні національні традиції.

Для мігрантів, які знайшли притулок у Німеччині, велике значення має і конфігурація умов переїзду. Особливо болісно може сприйматися переїзд до поселення, яке є більшим або меншим від місця проживання в Україні. Результати досліджень І. Губеладзе (2016), яка вивчала особливості зміни ідентичності сільської молоді в ситуації переїзду до міста, ілюструють неузгодженість і внутрішній конфлікт ідентичностей у ситуації такої форми міграції. Дослідниця виокремлює дві стадії трансформації ідентичності сільської молоді в місті, які залежать від спрямування змін. Для нашого дослідження особливо цінним є її опис першої стадії. Студенти, незалежно від їхніх намірів повернутися в село чи залишитися в місті, відчувають неузгодженість: на протигагу до мотивації на самоздійснення в місті накладається супротив прийняттю норм і цінностей міста. Обидві групи протиставляють себе міським одноліткам, намагаючись зберегти позитивний образ власного Я. (Губеладзе, 2016, с. 120-121). Можна провести паралель з українськими мігрантами в Німеччині, де мотивацію до самоздійснення підмінює (або до неї додається) тиск необхідності адаптації до нової країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження здійснювалося на основі огляду наукової літератури, аналізу преси та

інтернет-ресурсів (дописів у соціальних мережах Facebook, Instagram, Telegram), а також професійного спілкування з мігрантами (психологічне консультування, соціально-педагогічний супровід, консультування з приводу інтеграції на німецькому ринку праці).

Ми виокремлюємо такі функції національної ідентичності: 1) збережувальна: полягає в збереженні культурної та історичної спадщини; 2) формотворча: завдяки їй формуються самосвідомість і самоідентичність індивіда, розуміння свого місця у світі; 3) стабілізаційна: підтримання соціальної і політичної стабільності в країні; 4) мотиваційна: надає індивідові мотивацію діяти на користь своєї нації; 5) захисна: національна ідентичність допомагає індивідові зберегти свою культуру і мову, навіть якщо він перебуває в середовищі, яке ставить за мету його асимілювати.

Значення умов виїзду. Зважаючи на контекст воєнного вторгнення Росії в Україну, більшість українських мігрантів у Німеччині є біженцями, тому фокус нашої уваги буде спрямований переважно на них. Важливим фактором, що прямо та опосередковано впливає на їхнє самопочуття і національну ідентичність, є умови виїзду в Німеччину, а саме: соціальний статус і матеріальне становище в Україні (їх погіршення/поліпшення в Німеччині); величина міста, до якого здійснено переїзд (село, містечко, місто, мегаполіс); локація місця поселення і загальні соціальні настрої в ньому; збереженість житла, майна і місця проживання в Україні (чи є куди повертатися?); виживання значущих інших (чи є до кого повертатися?); здійснення переїзду групою (родиною, з друзями, знайомство в дорозі) чи поодиночі; рівень спонтанності і підготовленості виїзду (потрібно було негайно рятуватися чи рішення приймалося у відносно спокійних умовах?); соціальні зв'язки в Німеччині (чи було до кого їхати в Німеччину?); упередженість щодо переїзду (чи було почуття провини або зради?). Можна припустити, що ці умови в поєднанні з досвідом перших контактів з німецьким суспільством можуть визначати емоційну забарвленість усього часу перебування в Німеччині, а інтенсивність допомоги (волонтерської, інституційної) і почуття солідарності та емпатії суттєво підвищують резильєнтність мігрантів.

Культурний шок. Після того, як перші емоційні враження від переїзду вщухають, починається процес адаптації до соціального середовища. На цьому етапі мігрант стає відкритим до сприйняття особливостей культурного і соціального устрою в Німеччині. Через досвід взаємодії з місцевим населенням відбувається практичне сприймання схожості і відмінностей з культурним та соціальним устроєм в Україні. Якщо відмінності домінують, то перебування в іноземному соціальному середовищі може викликати культурний шок у мігрантів

(Stahl, 1998). Цей стан може проявлятися: почуттям втрати, розлученості та невдоволення, що пов'язано зі змінами у звичках, мові та соціальних нормах; почуттям невпевненості і незручності у взаєминах з місцевими жителями; відчуттям невміння поводитися згідно з місцевими нормами; фізичними симптомами: головним болем, безсонням, втому, змінами апетиту, загостренням хронічних захворювань; змінами настрою та емоційного стану, тривогою, депресією, роздратуванням, підвищеною чутливістю тощо; відчуттям неприйняття і незгоди з місцевими або власними культурними цінностями й традиціями. Останній симптом може великою мірою ускладнювати процес адаптації мігрантів і перешкоджати здійсненню адекватної міжкультурної комунікації. Можна виокремити такі способи подолання культурного шоку: інформування щодо німецької культури і звичаїв; розуміння особливостей німецького соціального та інституційного устрою; підтримка з боку місцевих мешканців та обмін досвідом з іншими мігрантами; участь у місцевих заходах та активна соціалізація; вивчення мови; професійна психологічна допомога.

Родинні зв'язки і соціальне залучення. Українські мігранти, які потрапили до Німеччини з родиною, можуть отримувати користь від підтримки та почуття солідарності. Родина, як перший інститут соціалізації, здійснює прямий вплив на розвиток і підтримання національної ідентичності мігрантів. Особливо важливу роль відіграє родина у формуванні національної ідентичності дітей, які були змушені переїхати до Німеччини зі своїми батьками: рівень національної ідентичності дітей мігрантів залежить від сили зв'язку батьків з рідною країною. Отже, від збереження національної ідентичності батьків залежить те, який рівень національної самосвідомості можна очікувати від молодого покоління мігрантів і навіть який подальший життєвий шлях вони обиратимуть. Не слід оминати увагою і супротивний ефект, коли в ситуації перебування в Німеччині можуть загострюватися міжособистісні внутрішньосімейні конфлікти. Причиною цього можуть стати наслідки вищезгаданого культурного шоку, незадовільна ситуація проживання (кілька сімей в одній квартирі, невідповідність кількості кімнат звичній ситуації проживання), фінансова ситуація (погіршення порівняно із ситуацією в Україні), пониження соціального статусу тощо.

На окрему увагу заслуговує феномен сварки, досить поширений в українському суспільстві. Л. Чорна звертає увагу на те, що “систематичні, образливі та неконструктивні сварки серед українців не є ознакою демократичних процесів у суспільстві”, а навпаки, сприяють розділенню суспільства за другорядними ознаками (Чорна, 2023, с. 96). Унаслідок високої напруженості й тривожності, які виникають у ситуації міграції, цей феномен може посилювати негативні впливи на національну ідентичність.

Залученість до соціального життя в Німеччині може, зі свого боку, поліпшувати самопочуття мігрантів і великою мірою допомагати справлятися з наслідками культурного шоку. Представленість української діаспори в культурних заходах (наприклад, міські свята і ярмарки) не лише сприятливо впливає на самопочуття мігрантів, а й допомагають німецькому суспільству формувати толерантне ставлення до українських мігрантів завдяки більшій поінформованості про їхню культуру. Залучення до міжособистісних соціальних зв'язків з місцевим населенням та їх зміцнення також сприяють підвищенню толерантності населення, а отже, і конструктивній взаємодії між цими групами.

Міфи біженців щодо німецького суспільства. Зважаючи на вимушений характер міграції і травматичні впливи війни, яких більшою чи меншою мірою зазнали переселенці, важливо зазначити, що ступінь їхньої поінформованості щодо особливостей правового, соціального та економічного устрою Німеччини виявився передбачувано низьким. В умовах невизначеності в емігрантів зростає відчуття тривожності, що призводить до інтенсивного споживання медіапродукції (Telegram, Facebook, Instagram тощо), – як для того, щоб отримати новини з України, так і для того, щоб набути алгоритму дій у новій країні. Це робить переселенців вразливими до поширення дезінформації (зокрема за принципом “сарафанного радіо”) і призводить до міфотворення. На основі досвіду нашої практики консультування і надання допомоги українським біженцям у Німеччині ми виокремили такі міфи.

Міф “Соціальна допомога припиняється, якщо не класти іспит по завершенні інтеграційних курсів успішно”. Важливість опанування німецької мови для полегшення адаптації в новій країні складно переоцінити. Попри те, що знання англійської може допомогти у вирішенні окремих питань, життя в Німеччині, особливо в сільській місцевості і в невеликих містах, потребує знання німецької мови хоча б на базовому рівні.

Розвінчання міфу: інтеграційні курси (нім. *Integrationskurs*) завершуються іспитом зі знання мови на рівні B1 і тестом на знання німецького суспільного устрою, політики, історії, культури та правової системи (нім. *Einbürgerungstest*). Інтеграційні курси фінансує Федеральне відомство зі справ міграції та біженців (нім. *BAMF*) за умови, що особа отримує соціальні виплати і не в змозі сама оплатити курси та іспити. Тривалість курсів становить 700 академічних годин (академічна година – 45 хв.). Соціальна допомога для безробітних (нім. *Bürgergeld*) виплачується державною службою зайнятості (нім. *Jobcenter*) і жодним чином не залежить від успішності складання іспиту. Окрім цього, недостатній результат іспиту (рівні A1 і A2) дає мігрантові право на

проходження повторного курсу тривалістю 300 академічних годин зі складанням другого іспиту.

Міф “Соціальна служба Німеччини безпідставно вилучає дітей українських біженців із сімей”. Така дезінформація поширюється серед мігрантів і призводить до підвищення їхньої тривожності.

Розвінчання міфу: за даними журналістської організації StopFake (2022), такі повідомлення, які не мають підтверджень, поширюють агенти російської пропаганди. А проте німецьке законодавство не толерує жодних проявів агресії щодо дітей, а соціальна служба захисту дітей та молоді (нім. *Jugendamt*) може розпочати перевірку після звернення вчителя, вихователя або інших осіб, які стали свідками жорстокого поводження. У разі виявлення загроз безпеці дитини в родині служба може вдатися до відповідних дій: від призначення помічника у вихованні (нім. *Familienhelfer*) до вилучення дитини з родини.

Міф “Німецькі закони жорсткі й розглядають мігрантів як людей другого сорту”. У мігрантів може скластися таке враження з огляду на складнощі бюрократичних процесів у Німеччині. Листи з проханням додавання документів, надання доказів, розписок тощо посилюють таке уявлення. У деяких випадках виникають диспозиційні атрибуції до таких дій держслужбовців: у них вбачається особистісна неприязнь та дискримінація, хоча це є звичайним проявом дотримання законів. До того ж для української молоді характерне прагнення змінювати й контролювати своє життя і водночас покладати відповідальність за все на владу (Жадан, 2019). Німецьке ж суспільство керується принципом прав та обов’язків. Людина має право на певну допомогу, але – зі свого боку – зобов’язана виконувати вимоги, які висуває до неї держава.

Розвінчання міфу: попри складність і заплутаність німецької бюрократії, німецькі закони є структурованими і їх виконують усі актори соціальної взаємодії. Мігранти ж, хоч і не є громадянами Німеччини, отримують такий же набір прав та свобод, як і громадяни, але з певними винятками. Наприклад, не мають права голосувати або балотуватися на виборах і працювати за певними професіями (робота в поліції, армії тощо).

Міф “Після проходження інтеграційних курсів державна служба зайнятості Німеччини змушуватиме йти на важку, “брудну” роботу або змушуватиме повертати кошти соціальної допомоги назад”. Система соціальної підтримки Німеччини має істотні відмінності від реалій української соціальної допомоги. Систематичне й чітке виконання законів, характерне для німецького суспільства, може навіть посилювати культурний шок у мігрантів та оцінюватися як прискіпливість німців. Водночас сприйняття виснажливої праці як невід’ємного складника

успіху (і, подеколи, комфорту), яке змалечку підкріплюється прислів'ями на зразок “хто не працює, той не їсть”, “безкоштовний сир буває лише в мишоловці” тощо, викликає когнітивний дисонанс у мігрантів. Тому отримання законно виплаченої соціальної допомоги спричиняє тривогу і фантазії щодо “покарання” за неї важкою працею або необхідністю “віддавати борг”. Досить високі показники недовіри і критичного ставлення українців до органів влади, як це засвідчили результати всеукраїнського репрезентативного опитування “Стан суспільної свідомості в Україні під час повномасштабного російського вторгнення”, здійсненого Інститутом соціальної та політичної психології НАПН України у 2024 році, просякуються на німецьку владу та підсилюють ефект цього міфу.

Розвінчання міфу: кожна особа, яка перебуває в Німеччині на законних підставах, має право на соціальну допомогу. Для позначення цього права в німецькій мові використовують слово “*Anspruch*”, що означає право або можливість отримати щось, чи то пільга, винагорода, чи то привілей, і має семантичну відмінність від слова “*Recht*”. Воно є ширшим і позначає те, що дозволено або передбачено законом. Соціальна допомога враховує прожитковий мінімум (нім. *Regelsatz*) і кошти на житло (орендна плата, плата за комунальні послуги і тепlopостачання, крім плати за електроенергію). Таким чином Німеччина забезпечує права людини та знижує рівень злочинності. Соціальну допомогу працездатному населенню виплачує державна служба зайнятості (нім. *Jobcenter*). Вона також відповідає за інтеграцію безробітних на ринку праці і має право направити клієнта (саме такий статус має безробітний) на курси підвищення кваліфікації, заходи з активізації та професійної інтеграції (нім. *Maßnahmen zur Aktivierung und beruflichen Eingliederung*, аналогів в Україні немає) або запропонувати роботу. Служба саме пропонує роботу, але не має права змушувати до неї – таким чином забезпечуються свободи людини. Клієнт зобов'язаний повернути виплати із соціальної допомоги лише за умови, якщо він влаштувався на роботу й отримує заробітну платню, але не повідомив про це службу зайнятості. Ситуація іншої “подвійної допомоги” (виплата пенсії без попереднього скасування соціальної допомоги, отримання аліментів тощо) також призводить до необхідності повернення коштів. Повернення виплат враховує лише чітко визначений час (місяці, тижні, дні), коли умови отримання допомоги не було виконано.

Стратегії поведінки в міжкультурних відносинах. Дослідження показують, що вибір стратегії поведінки в міжкультурних відносинах впливає на ефективність психологічної та соціокультурної адаптації мігрантів до нового соціального середовища (Berry, Phinney, & Vedder,

2006). Дж. Беррі (Berry, 1997) пропонує чотирирівневу модель акультурації і виділяє такі форми акультурації як процесу, протягом якого мігранти розвивають взаємозв'язки з культурою суспільства, що приймає, залишаючи аспекти культури свого походження: 1) інтеграція: у мігрантів залишається зв'язок з культурою свого походження і вони здатні до ефективної та адекватної взаємодії з культурою суспільства, що приймає; 2) сегрегація/сепарація: зберігається культура походження, а вплив культури суспільства, що приймає, мігрант відхиляє. Унаслідок цієї стратегії виникають паралельні культурні суспільства, що існують поряд із суспільством, що приймає (деякі громади турків та арабів у німецьких містах, пізні переселенці в Німеччині тощо); 3) асиміляція: відмова від культури походження та її заміна культурою суспільства, що приймає; 4) маргіналізація: відмова від культури походження без контакту з культурою суспільства, що приймає. Цю форму акультурації можна часто спостерігати у мігрантів, які мають травматичний досвід дискримінації (Berry, 1997).

Для описаних видів акультурації характерний різний рівень адаптації мігранта до суспільства, що приймає. Найефективнішою стратегією взаємодії вважають інтеграцію, причому цей процес вимагає відкритості суспільства, що приймає, і його готовності до толерантного ставлення та певних культурних змін. У Німеччині говорять про це так: "Integration ist keine Einbahnstraße" (Інтеграція – це не дорога з одностороннім рухом). Національна ідентичність мігрантів же, зі свого боку, тісно взаємопов'язана зі стратегіями міжкультурної взаємодії.

Виклики і труднощі. Процес збереження національної ідентичності може бути пов'язаний для українських мігрантів з низкою складнощів, причини яких можна розглядати на таких рівнях: 1) особистісний: кризи ідентичності, особливості індивідуального досвіду, втрата почуття соціальної безпеки; 2) міжгруповий: тиск з боку німецького суспільства, міжгрупові конфлікти, дискримінація; 3) структурно зумовлений: нерозуміння внутрішніх суспільних процесів, особливостей роботи державних структур та організації побуту; 4) надгруповий: соціальні стереотипи, домінуючі наративи, упередження. Інтенсивність і спрямованість впливу описаних факторів на національну ідентичність українських мігрантів може залежати від описаних вище умов їхнього переїзду, рівня розвитку та спрямування національної ідентичності перед переїздом, а також сили прояву самих факторів.

Один із найбільш болючих викликів полягає в дискримінації, якої українці можуть зазнавати на роботі, в освітніх закладах і в повсякденному житті. Хоч дискримінація і засуджується в Німеччині на

офіційному рівні, ця проблема проявляється в різних сферах суспільства – від пересічних членів громади до високопосадовців. Українці найчастіше можуть стикатися з проявами дискримінації в Східній Німеччині. Це спричинено історичними особливостями (тривалий час окупації (про)радянською владою) і, внаслідок цього, поширенням російських нарративів у суспільстві. Іншим фактором, що призводить до поширення дискримінації українських мігрантів і біженців зокрема, є загальне невдоволення населення, яке працює, соціальною політикою Німеччини. Фрустрація зсувом справедливості (безробітні є частково більш соціально захищеними, ніж низькооплачувані працівники) може знаходити вихід у неприхильному ставленні до мігрантів. О. Яремчук зауважує, що для Німеччини характерна етнічна модель нації, а не погляд на націю як на громадянсько-політичне співтовариство (Яремчук, 2020, с. 98), що також може спричиняти ризики дискримінації. Позитивно на рішення проблеми дискримінації мігрантів у Німеччині можуть вплинути такі заходи: активне пропагування українських нарративів у масмедіа і соціальних медіа, просвітницька робота населення у сфері причин та історичного підґрунтя російсько-української війни, стимуляція міжгрупових зв'язків місцевого населення з мігрантами.

Хоч німецьке суспільство має багатий досвід вирішення проблем, пов'язаних з міграцією (гастарбайтери з Туреччини у 1960-х роках, пізні переселенці наприкінці 1980-х і на початку 1990-х років, криза біженців із Сирії у 2015–2016 роках), стереотипізація і стигматизація мігрантів, зокрема біженців, і досі є актуальною проблемою. Сприйняття біженців як неосвічених і матеріально незабезпечених переселенців з країн, що розвиваються, призводить до наростання соціальної напруженості та невдоволення серед місцевого населення. Так, матеріальні блага мігрантів (авто, прикраси, одяг) та особливості зовнішності (манікюр, макіяж, стиль) місцеві мешканці можуть сприймати як ознаку заможності мігрантів і недоцільності надання їм соціальної допомоги та захисту. Таким чином проявляється й упередження щодо біженців як економічних мігрантів. Просвіта населення щодо причин біженства та особливостей російсько-української війни могла б сприятливо вплинути на вирішення проблем стереотипізації, стигматизації та упереджень.

Крім того, мігранти можуть відчувати втрату почуття соціальної безпеки, особливо в період адаптації до нової культури і середовища. Відчуття ізольованості та невпевненості у своїх можливостях у новій країні може призвести до переживання стресу і тривоги. Недостатня поінформованість мігрантів щодо наявних у Німеччині засобів допомоги та способів вирішення проблем теж негативно впливає на почуття соціальної безпеки. Крім цього, недотримання українськими мігрантами

інформаційної гігієни спричинює поширення дезінформації та міфів, що деструктують почуття безпеки. Просвітницька діяльність мігрантів щодо соціальної системи, прав та обов'язків населення і державних служб може укріплювати їхнє почуття безпеки. Професійна психологічна і соціально-педагогічна робота також може позитивно впливати на означену проблему.

Висновки. Через війну в Україні велика кількість українців знайшли притулок у Німеччині. Умови їхнього виїзду і досвід перших контактів з німецьким суспільством мають важливе значення для української національної ідентичності. Збереження національної ідентичності гарантує підтримання історичної і культурної спадщини, забезпечення самосвідомості та політичної стабільності, а також захисту культури і мови українців. Мігранти з України стикаються з низкою проблем та викликів, подолання яких є важливою умовою збереження їхньої національної ідентичності. Оскільки тема репатріації виправдано є одним із пріоритетних напрямків для України, збереження, підтримання та розвиток національної ідентичності мігрантів заслуговують на особливу увагу дослідників та потребують ґрунтовних розвідок у цій сфері. Більше того, дослідження національної ідентичності мігрантів є важливими незалежно від їхніх планів на майбутнє. Українська діаспора за кордоном допомагає зміцнювати міжнародні зв'язки і може стати осередком просвіти світу щодо автентичної історії України та розвінчування міфів, створених задля і внаслідок російської імперіалістичної експансії.

Список використаних джерел

Бойко, С. (2022). Формування національної ідентичності української молоді в умовах російсько-української війни. *Українознавчий Альманах*, 30, 17–22. <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.30.2>

Горностаї, П. П. (2023). *Психологія колективних травм*. Кропивницький: ІМЕКС-ЛТД. Взято з https://lib.iitta.gov.ua/738684/1/Gornostai_Collective_traumas.pdf 3

Горностаї, П. П., & Чорна, Л. Г. (Ред.) (2022). *Міжгрупова взаємодія в умовах війни: ідентичності, картини світу, долання травми*, Матеріали круглого столу. Київ: Талком. Взято з <http://gorn.kiev.ua/group/Intergroup-Interaction-in-War-Time.pdf>

Губеладзе, І. (2016). *Сільська молодь у місті: пошук ідентичності*. Київ: Міленіум. Взято з https://lib.iitta.gov.ua/705559/1/Monograph_Hubeladze.pdf

Жадан, І. (2019). Комуникативний потенціал розвитку громадянської компетентності студентської молоді. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 43 (46), 20–26. doi: 10.33120/ssj.vi43(46).20.

Інститут соціальної та політичної психології. (2024). *Стан суспільної свідомості на третьому році повномасштабного російського вторгнення: результати моніторингу громадської думки*. [Пресреліз] Взято з <https://ispp.org.ua/2024/04/01/2024-pres-reliz-stan-suspilnoii-svidomosti/>

Підкуркова, І. (2021). Проблема збереження етнічної ідентичності української діаспори в Бразилії. *Вісник НІУЮ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*, 4(51). <https://doi.org/10.21564/2663-5704.51.242019>

Чорна, Л. Г. (2023). Сварки між українцями як феномен міжгрупової взаємодії. В *Актуальні проблеми психології малих груп в умовах війни та повоєнного часу*, Матеріали конференції. Київ: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, с. 90–96. Взято з <http://gorn.kiev.ua/group/2023-Actual-problems-of-small-group-psychology.pdf#page=91>

Яремчук, О. В. (2020). *Історична психологія: націєтворчий потенціал*. Київ: Інститут соціальної та політичної психології НАПН України. Взято з <https://ispp.org.ua/2021/02/25/yaremchuk-o-v-monografiya-istorichna-psixologiya-naciyetvorchij-potencial/>

Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46(1), 5-34. doi: <http://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x>

Berry, J., Phinney, J., & Vedder, P. (2006). Immigrant Youth: Acculturation, Identity, and Adaptation. *Applied Psychology*, 55, 303–332. <http://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2006.00256.x>.

Froehlich, L., Martiny, S. E., & Deaux, K. (2020). A longitudinal investigation of the ethnic and national identities of children with migration background in Germany. *Social Psychology*, 51(2), 91–105. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000403>

Mediendienst Integration. (2024). *Kriegsflüchtlinge aus der Ukraine in Deutschland*. *BMI; Ausländerzentralregister. Statista*. Взято з <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1294820/umfrage/kriegsfluechtlinge-aus-der-ukraine-in-deutschland/>

Stahl, G. (1998). *Internationaler Einsatz von Führungskräften*. München; Wien: Oldenbourg Verlag.

StopFake. (2022). *Fake: в українських біженців у Німеччині відбирають дітеї за емоції та апетит*. Взято з <https://www.stopfake.org/uk/fejk-v-ukrayinskih-bizhentsiv-u-nimechchini-vidbirayut-ditej-za-emotsiyi-ta-apatit/>

References

Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology: An International Review*, 46(1), 5–34. doi: 10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x (in English)

Berry, J., Phinney, J., & Vedder, P. (2006). Immigrant Youth: Acculturation, Identity, and Adaptation. *Applied Psychology*, 55, 303–332.

<http://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2006.00256.x>. (in English)

Boyko, S. (2022). *Formuvannia natsionalnoi identychnosti ukrayinskoj molodi v umovakh rosiisko-ukrayinskoj viiny*. *Ukrainoznavchyi Almanakh* [The formation of the national identity of Ukrainian youth in the conditions of the Russian-Ukrainian war], 30, 17–22. <https://doi.org/https://doi.org/10.17721/2520-2626/2022.30.2> (in Ukrainian)

Chorna, L. H. (2023). *Svarky mizh ukraintsyamy yak fenomen mizhhrupovoi vzaiemodii* [Quarrels between Ukrainians as a phenomenon of intergroup interaction]. *Aktualni problemy psykholohii malykh hrup v umovakh viiny ta povoiennoho chasu: materialy konferentsii*. Kyiv: Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii NAPN Ukrainy, pp. 90–96. Retrieved from <http://gorn.kiev.ua/group/2023-Actual-problems-of-small-group-psychology.pdf#page=91> (in Ukrainian)

Froehlich, L., Martiny, S. E., & Deaux, K. (2020). A longitudinal investigation of the ethnic and national identities of children with migration background in Germany. *Social Psychology*, 51(2), 91–105. <https://doi.org/10.1027/1864-9335/a000403> (in English)

Gornostai, P. P. (2023). *Psykholohiia kolektyvnykh travm* [Psychology of collective traumas]. Kropyvnytskyi Imeks-LTD. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/738684/1/Gornostai_Collective_traumas.pdf (in Ukrainian)

Gornostai, P. P., & Chorna, L. H. (Eds.) (2022). *Mizhhrupova vzaiemodiia v umovakh viiny: identychnosti, kartyny svitu, dolannia travmy: materialy kruhloho stolu* [Intergroup interaction in conditions of war: identities, worldviews, overcoming trauma: materials of a round table]. Kyiv: Talkom. Retrieved from <http://gorn.kiev.ua/group/Intergroup-Interaction-in-War-Time.pdf> (in Ukrainian)

Hubeladze, I. (2016). *Silska molod u misti: poshuk identychnosti* [Rural youth in the city: the search for identity] Kyiv: Milenium. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/705559/1/Monograph_Hubeladze.pdf (in Ukrainian)

Instytut sotsialnoi ta politychnoi psykholohii. (2024). *Stan suspilnoi svidomosti na tretomu rotsi povnomasshtabnoho rosiiskoho vtorhnennia: rezultaty monitorynhu hromadskoi dumky* [The State of Public Consciousness in the Third Year of the Full-Scale Russian Invasion: Results of Public Opinion Monitoring] [Pres-reliz]. Retrieved from <https://ispp.org.ua/2024/04/01/2024-pres-reliz-stan-suspilnoii-svidomosti/> (in Ukrainian)

Mediendienst Integration. (2024). *Kriegsflüchtlinge aus der Ukraine in Deutschland*. BMI; Ausländerzentralregister. Statista. Retrieved from: <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1294820/umfrage/kriegsfluechtlinge-aus-der-ukraine-in-deutschland/> (in German)

Pidkurkova, I. (2021). *Problema zberezhenia etnichnoi identychnosti ukrayinskoj diaspory v Brazylji* [The problem of preserving the ethnic identity of the Ukrainian diaspora in Brazil]. *Visnyk NYUU imeni Yaroslava Mudroho. Seriia: Filosofiia, filosofiia prava, politolohiia, sotsiolohiia*, 4(51). <https://doi.org/10.21564/2663-5704.51.242019> (in Ukrainian)

Stahl, G. (1998). *Internationaler Einsatz von Führungskräften*. München; Wien: Oldenbourg Verlag. (in German)

StopFake. (2022). *Fake: v ukrainskykh bizhentsiv u Nimechchyni vidbyraiut ditei za emotsii ta apetyt* [Fake: children of Ukrainian refugees in Germany are selected for emotions and appetite]. Retrieved from <https://www.stopfake.org/uk/fejk-v-ukrayinskih-bizhentsiv-u-nimechchini-vidbirayut-ditej-za-emotsiyi-ta-apetit/> (in Ukrainian)

Yaremchuk, O. V. (2020). *Istorychna psykholohiia: natsiietvorchyi potentsial* [Historical psychology: nation-building potential]. Kyiv: ISPP NAPN Ukrainy. Retrieved from <https://ispp.org.ua/2021/02/25/yaremchuk-o-v-monografiya-istorichna-psixologiya-naciyetvorchij-potencial/> (in Ukrainian)

Zhadan, I. (2019). Komunikatyvnyi potentsial rozvytku hromadianskoi kompetentnosti studentskoi molodi [Communicative potential for the development of civic competence of student youth]. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*, 43 (46), 20–26. doi: 10.33120/ssj.vi43(46).20. (in Ukrainian)